

När flodpärlmusslorna lockade till pärlfiske i Mieåns vatten.

Gunnar Svensson från Galleryda kan inte ens med bästa vilja i världen räknas som någon professionell pärlfiskare, men som hobby ägnade han sig på 1960 -70 talen ofta åt denna spännande och något unika fritidssysselsättning. Än mer ovanligt blir kanske Gunnar Svenssons pärlfiske då han satt som krav att aldrig plocka upp och döda några levande musslor. Jakten efter pärlor bedrev han således genom att endast öppna skalerna på redan döda flodpärlmusslor. Och döda musslor var det vid den här tiden oftast ganska gott om. I varje fall när man kände till var vattendjupen var sådana att minsta förändring av vattengenomströmningen kunde få katastrofala följder. Var dessa platser fanns var förvisso välkänt för vår pärlfiskare.

Särskilt bekant var han med förhållandena i Mörrumsån, men kanske i ännu högre grad i Mieån, som var det vattendrag där han oftast bedrev sitt pärlfiske. I detta vattendrag dödades regelbundet hundratals och åter hundratals musslor på grund av att vattenståndet i ån tidvis kunde variera ganska kraftigt. Ett allt för lågt vatten resulterade i att de grusbankar där musslorna fått fäste då oftast hamnade ovan vattenytan. Något som ingen flodpärlmussla kunde överleva. Speciellt känsligt var det under sommarmånaderna då åns vattenstånd redan var lågt och där relativt små vattenregleringar kunde få mycket kraftiga återverkningar. Åns naturliga torrperioder vållade sällan några mer omfattande skador även om dessa förändringar i vattenståndet givetvis var omöjliga att

förutse. Den stora boven i dramat var människan, då de flesta förödande låga vattenstånden orsakades av de industrier vilka låg längre upp utmed Mieån. När någon av dessa företag dämde upp vattenflödet fick det oftast dessa olyckliga konsekvenser längre söder ut.

*Den senaste vattenregleringen kunde döda närmare hundratalet musslor inom ett begränsat område och pärlfiskaren nätkasse var snart full.
Foto: Janne Charlesen*

För att få ihop en handfull pärlor kunde det i bästa fall krävas att upp emot ett tusental musslor, och kanske mer därtill, plockades upp och dödades. Men att döda sådana mängder flodpärlmusslor var knappast att tänka på även om arten ännu inte blivit fridlyst i de svenska vattendragen. Men även nu, då fisket var tillåtet, hade det varit helt

främmande för den naturälskande pärlfiskaren Gunnar Svensson att döda en enda mussla. I stället sökte han efter den fulländade pärlan bland döda eller döende musslor. Och sådana var lätta att få tag på. Betydligt svårare var det att träffa på en pärla som kunde få godkänt. Att finna en fulländad pärla var nog en dröm som förblev ouppnådd. Pärlfiskaren från Galleryda var själv ganska hemlighetsfull och ville ogärna avslöja om fisket varit bra eller dåligt. Möjligen kunde han sträcka sig så långt som att han för egen del var mer än nöjd om årsresultatet blev en eller två funna pärlor. Men lika ofta kunde årsresultatet skrivas till noll funna pärlor.

Således knappast något att ägna tid och kraft åt för den som siktade på att bygga upp någon större förmögenhet. Men en spännande jakt var det och enligt Gunnar Svensson en hobby som också skänkte honom mängder av fina naturupplevelser. Och just naturupplevelserna var för amatörbotanikern kanske mer värda än en eller två äkta flodpärlmusslor.

Ingen yrkesfiskare

Gunnar Svensson bedrev sitt fiske i slutet av 1960-talet och i början på 70-talet och då i huvudsak på ett antal platser utmed Mieån från Karlshamn och norr ut. Några grusbankar med tillhåll för flodpärlmusslor och som mer eller mindre regelbundet torrlades av olika vattenregleringar, fanns enligt Gunnar Svensson inte i Mörrumsån. Däremot fanns sådana grusbankar på flera platser utmed Mieån varifrån de fotografier som illustrerar denna text är hämtade. Alla bilder kommer från en pärlfiskesäsongsommaren 1971. På cykel patrullerade Gunnar Svensson regelbundet Mieåns stränder och speciellt då de bankar av

sand och grövre grus där den stora flodpärlmusslan fått fäste i hundratal och åter hundratal. Men tyvärr så hände det allt som oftast att åns vatten reglerades allt för kraftigt av någon eller några industrier uppströms. En uppdämning som fick till resultat att delar av dessa grusbankar hamnade ovan vattenytan, och utan genomströmmande vatten var flodpärlmusslans timmar räknade.

– Så snart jag upptäckte att någon av grusbäddarna hamnat ovan vattenlinjen var det dags att börja leta efter döda eller döende musslor– berättar Gunnar Svensson, som med van blick spanar av platsen och ganska snart har han plockat upp ett femtiotal musslor.

Men han berättade också att inte var ensam om att intressera sig för de döda musslorna. Ett antal kråkor hade tydligen specialiserat sig på dessa lättfångade byten och spanade också regelbundet av de aktuella platserna. På en död mussla hade skalhalvorna redan öppnat sig så för kråkan var det nu fritt fram att smörja kråset.

För pärlfiskaren Gunnar Svensson är det dags för fiskets mest spännande ögonblick. Ska där finnas en skimrande pärla i musslans slemmiga inre? Men nej; undersökningen av musslan blir tyvärr oftast en antiklimax.

Foto: Janne Charlesen

När Gunnar Svensson samlat in musslorna tog han sin välfyllda nätkasse och slog sig ner på någon lämplig strandbrink. Jakten efter musslor i all ära, men nu väntade den mest spännande delen av hans minst sagt unika hobby. Nämligen att undersöka musslans inre. Verktyn han använde var enklast tänkbara, slidkniv, pincett och ibland även ett litet förstoringsglas. På levande musslor kunde öppnandet av skalhalvorna kanske ställa till med diverse problem, om än inte lika svåra som vid öppnandet av ett ostron, även om tekniken var snarlik. Flodpärlmusslorna som Gunnar Svensson samlade in var döda

eller döende och musslornas skalhalvor var därför redan delvis öppnade. Skalen var således ganska lätta att bända isär. Men den stora frågan väntade fortfarande på sitt svar. Fanns där någon skimrande rund pärla längst inne i den döda musslans kropp?

Fåtal pärlor

När Gunnar Svensson själv var i femtioårsåldern ägnade han flera somrar åt att mera systematiskt och regelbundet patrullera stränderna utmed Mieån. Särskilt på åns östra sida. Just på 1970-talet upplevde Blekinge flera mycket regnfattiga somrar, något som i sin tur medförde fler vattenregleringar än vanligt. Kraftigt sänkta vattennivåer, dels på grund av vattenregleringarna och dels på grund av de ovanligt torra och regnfattiga sommarmånaderna. Händelser som regelbundet torrlade flera av flodpärlmusslornas grusbankar.

Bristen på strömmande vatten innebar således döden för många flodpärlmusslor och här kunde man kanske tycka att det gamla ordspråket "den enes död den andres bröd" skulle spela pärlfiskaren i händerna.

Men icke, trots att Gunnar Svensson under dessa varma sommarmånader samlade in och öppnade hundratals och åter hundratals döda flodpärlmusslor kunde skörden av pärlor räknas till högst ett par stycken. Resultatet av hans flitiga pärlfiske gav således ett minst sagt klen resultats och knappast någon av de sötvattenspärlor han påträffade var av den kvalitén att de skulle fått godkänt inför en juvelerares granskande blickar. Inte många av Gunnars Svenssons pärlor klarade en sådan kvalitetskontroll. Så gott som alla pärlor han hittade

var mer eller mindre ovala och kantiga. Några var visserligen runda och vackert skimrande men tyvärr allt för små för att ha något ekonomiskt värde. Dessa småpärlor hade behövt växa till sig inne i musslans kropp ytterligare ett antal år.

Någon vackert skimrande sötvattenpärla blev Gunnar Svensson således aldrig ägare till. I varje fall berättade han aldrig om en någon sådan fångst. Så den hägrande förmögenheten som extraknäckande pärlfiskare uteblev. Om han nu hade tänkt i sådana banor; vilket denne pärlfiskare nog aldrig gjort.

För Gunnar Svensson var pärlfisket ett rent tidsfördriv, och samtidigt ett utmärkt komplement till hans verkligt stora hobby; botaniken. Gunnar Svensson var självlärd som botaniker, men med kunskaper som mer än väl kunde mäta sig med vilken universitetsutbildad yrkesman som helst.

Hans sökande efter botaniska rariteter och deras växtplatser gick lätt att kombinera med de regelbundna kontrollerna av flodpärlmusslornas speciella grusbankar. När det eventuella pärlfisket var avklarat vidtog en lika intensivt jakt efter botaniska pärlor.

Och här hade Gunnar Svensson helt klart bättre lycka än försöken att skapa sig en förmögenhet som pärlfiskare.

Under årens lopp kunde amatörbotanikern Gunnar Svensson notera många för Blekinge helt nya eller i varje fall mindre vanliga arter. Växter som han under deras latinska namn sedan skrev in i sina noggrant förda små anteckningsböcker med svarta vaxdukspärmar.

Gunnar Svensson, privatfoto ur Hembygdsföreningens arkiv

Sällsynt mussla

Flodpärlmusslan är numera sällsynt förekommande i de blekingska vattendragen, men det fanns en tid för inte så länge sedan då den svartbruna sötvattenmusslan fanns i stora mängder i såväl Mörrumsån som i Mieån liksom i flera andra vattendrag. Att arten minskat nästan till gränsen för utrotning får till största delen tillskrivas föroreningar av de vatten där musslorna förekommer. En stor bov i dramat har också varit olika former av vattenregleringar vilket under kortare eller längre tid har torrlagt de sten- och grusbankar där musslorna lever.

Karlshamns kommun, i samarbete med bland andra länsstyrelsen, arbetar nu med att ta fram en handlingsplan för att försöka rädda det rödlistade blötdjuret kvar i Mieåns vatten. En annan rödlistad art som också ingår i dessa räddningsplaner är vildriset, en stor sällsynthet som

förutom ett par växtplatser utmed Mieåns stränder också återfinns på ett par platser i Elleholm vid Mörrumsåns nedre utlopp.

Den katastrofala minskningen av flodpärlmusslor beror således inte på att någon eller några pärlfiskare ägnat sig åt "utfiskning" i vattendrag med rika förekomster av musslor. Flodpärlmusslan är numera fredad i hela EU och eftersom Sverige och Norge står för hälften av Europas bestånd av musslan är fredningen speciellt viktig i dessa båda länder. Sedan år 1994 är flodpärlmusslan totalfredad i hela landet och från myndigheternas sida görs nu en rad olika insatser för att rädda de små bestånd som fortfarande finns kvar. Försök görs också att plantera ut musslor på de platser där man vet att de funnits tidigare, men där de av olika anledningar försvunnit. Oftast då på grund av vattenföroreningar eller uppdämningar av det strömmande vattnet, som är ett krav för musslans överlevnad.

Länge befarade man att flodpärlmusslan var försvunnen från Mörrumsån, men så sent som i våras (2017) återupptäcktes musslan på en grusbank i ån. Skalets årsringar räknades och allt talar för att musslan var runt 150 år gammal. Sedan man mätt och beräknat musslans ålder sattes djuret tillbaka på den grusbank där den säkert suttit större delen av sin levnad.

Fyndet av flodpärlmusslan väcker förhoppningar att Mörrumsåns vatten nu är så rent att musslan åter kan etablera sig i ån. Kanske kan det kvarvarande beståndet av könsmogna musslor fortplanta sig och trots sin mycket komplicerade livscykel, med tiden bilda nya kolonier på de grusbankar som finns runt om på åns botten.

Att sedan kalla fyndet i Mörrumsån för världsunikt är kanske att ta till lite i överkant då man menar att det skulle vara det första levande fyndet av en så gammal mussla som gjorts i modern tid. Men visst, om åldersbestämningen är riktig så är det helt klart en hög ålder på en flodpärlmussla i sydsvenska vatten. Annat är det i flera norrländska älvar där dessa musslor bli upp emot ett par hundra år och i några bekräftade fall även äldre än så.

*Flodpärlmusslans skal kunde till det yttre variera från mörkaste brunt till en mera gråaktig nyans. Skalets inre var dock alltid vackert pärlemorskimrande. Den stora skalhalvan till denna mussla mäter något över 16 centimeter.
Foto: Janne Charlesen*

Blir mycket gamla

Flodpärlmusslor kan bli upp mot 15 centimeter långa och är ofta svartbruna till färgen. Musslan är inte bara Sveriges största mussla utan

den är också den art i vår svenska djurvärld som lever längst. Forskare har påträffat musslor med den aktningvärda åldern av mer än 200 år. Beträffande åldersbestämningen står forskarna på säker mark då man vet att för varje år som musslan växer så bildas det en ny årsring på skalet. På samma sätt som det går att räkna årsringarna på ett träd går det således att räkna musselskalets årsringar för att mera exakt bestämma musslans ålder.

Flodpärlmusslans mycket komplicerade livscykel gör den också till en vår faunas mest hotade arter. Könsmogen blir musslan när den är mellan 15 och 20 år. Vid midsommartid släpper då hanen ut sina spermier i vattnet. Dessa kringflytande spermier får honan i sig när hon äter eller när hon andas. De ägg som befruktats på detta sätt utvecklas sedan till så kallade glochidielarver. För att dessa larver ska få en möjlighet att utvecklas vidare måste det i flodpärlmusslans närmiljö finnas bestånd av antingen lax eller öring. Utan lax eller öring i det strömmande vattnet blir det heller inga nya musslor.

När musslan stöter ut sina färdiga larver måste dessa nämligen hitta fram till gälarna på någon lämplig "värdfisk" av arten lax eller öring. Misslyckas musslan med detta är larven förlorad. På "värdfiskens" gälar lever sedan larven som en slags parasit i mellan 9 och 10 månader innan den släpper taget och lämnar "fosterföräldrarna". Laxen eller öringen tar ingen som helst skada av tiden som värdfamilj.

De färdiga småmusslorna driver nu planlöst med vattenströmmarna. Har den tur så hamnar den lilla musslan på någon lämplig plats på åbottnen. Här klamrar den sig fast för att om något tjugotal år själv inleda den unika och komplicerade livscykeln i syfte att föröka beståndet

av den unika flodpärlmusslan. För att göra musslans livscykel än mer unik så har forskare räknat ut att av 100 miljoner glochidielarver så är det bar en enda som kommer att utvecklas till en färdig flodpärlmussla.

Stränga straff

Under flera hundra år var det svenska pärlfisket strängt reglerat och för den som ertappades med otillåtet fiske i "de Strömmar, Sjöar och Bäckar som Kronan tillhöra" riskerade stränga straff. En kunglig förordning från juni 1736 konstaterar att den som ertappas med dylikt pärlfiske "skall utan skonsmål böta 500 Dal. S:mt". Det urgamla ordet skonsmål kan lämpligen förtydligas som "utan förbarmande".

Det höga bötesbeloppet på hela 500 daler silvermynt visar tydligt hur kronan värderade det inhemska pärlfisket. För den grupp av "tjuvfiskare" som inte klarade av att betala de dryga böterna – och det var säkert det stora flertalet – väntade än värre prövningar.

Förordningen från 1736 konstaterar med sitt vanliga byråkratspråk att det som saknar pengar att betala, istället kan straffas med 32 par spö, eller något som om möjligt var ännu värre "att arbeta i Marstrand eller någon annan Fästning". Fästningsstraffets längd nämns inte i förordningen utan detta var troligen upp till varje enskild domstol att avgöra. De stränga straffen drabbade inte bara den som olovandes idkade pärlfiske på kronans vatten utan även den som handlade med "obårade Pärlor, en eller flera." kunde dömas till 500 daler silvermynt i böter. Här nämns dock inget om fästnings- eller spöstraff. En "obårad" pärla, alltså en pärla utan något borrarat håll var ett tydligt tecken på att

pärLAN inte tidigare suttit i något armband eller halsband. Pärlan var med andra ord olovligen fiskad och därmed kunde ägaren straffas. Strängt förbudet var det också för juvelerare, pärlstickare och guldsmeder att befatta sig med "desse olöfligen inrikes fiskade Pärlor". Även här var bötesbeloppet fastslagit till 500 Dal. S: mt för "första resan" och dubbelt andra gången, "samt Pärlorne wara Confiscable (beslagtagna)". För de gripna "tjuvfiskarna" väntade nu rättegång och dom och här kunde förhandlingarna ske antingen inför häradsrätten eller rådhusrätten.

Från år 1691 blev allt pärlfiske i svenska vattendrag ett kungligt privilegium. Samtidigt tillsattes också en speciell pärlfiskeinspektör vars enda uppgift var att se till att de olika förordningarna efterlevdes. Under en period i början på 1700-talet upphörde det kungliga regalet, men infördes åter i maj 1731.

Att kineserna lyckats odla fram pärlor i stor skala fick Carl von Linné att starta svensk försöksodling i Fyrisån i Uppsala. Metoden gick ut på att man borrhade ett litet hål i musslans skal och med hjälp av en silvertråd förde man genom hålet in ett kalkfragment. Allt med förhoppningen att musslan skulle kapsla in kalken och på så sätt bilda en pärla.

Carl von Linné fick till och med en statlig belöning för sina försök men någon mer livskraftig pärlodling blev det aldrig och försöken avvecklades snart. Men i ibland annat Kina och Japan fortlever pärlodlingen i stor skala.

Det av svenska staten styrda pärlfisket blev knappast någon lysande affär och den kände författaren och historikern Sven Lagerbring skriver i

boken "Sammandrag af Swea rikets historia från de äldsta till de nyaste tider", tryckt åren 1778–80, att de inkomster som pärlfisket gav knappast betalade det papper på vilket alla de kungliga förordningar, som reglerade pärlfisket, var tryckta. Pärlfiskeförordningarna var många och varje förordning skulle skickas ut till alla svenska kyrkor för att sedan från predikstolen kungöras för den församlade menigheten. Pärlfisket bedrevs nu i en sådan omfattning att det närmast kunde betraktas som rena rovdriften, något som snart också märktes då flodpärlmusslan var på god väg att bli totalt utrotad i svenska älvar och vattendrag.

Efter hand som förekomsten av musslor minskade blev nu också antalet pärlfiskare allt färre. Jakten på de vackert skimrande pärlorna var dock inte helt över och under något eller några år på 1910-talet sökte sig flera hundra pärlfiskare upp till några norrländska älvfåror som fortfarande var rika på flodpärlmusslor. Om denna "flodpärlrusch" går det fortfarande historier om hur bönder lämnade sina gårdar vind för våg och gav sig i väg på jakt efter hägrande rikedomar. Hundratusentals flodpärlmusslor plockades upp och öppnades, och visst hittade man pärlor, ganska många till och med. Med det var också många som skulle dela på "fyndigheterna" så utslaget på varje pärlfiskare blev förtjänsterna för de flesta ganska blygsamma. Några kunde dock återvända hem betydligt rikare än när de for iväg och under en enda sommarsäsong i början på 1910-talet beräknar man att det plockades upp pärlor för närmare 30 000 kronor. Men som sagt; det var många som skulle ha sin del av bytet.

Ett negativt resultat av den stora "flodpärlruschen" blev att de tidigare så musselrika norrlandsälvarna nu var totalt utfiskade och

flodpärlmusslan kom att räknas som sällsynt. Ett mera yrkesmässigt fiske pågick dock ytterligare i några tiotal år och bland annat i Lagan förekom pärlfiske så långt fram som till slutet av 1930-talet. Men någon större ekonomisk behållning kunde dessa moderna tiders pärlfiskare knappast räkna med.

Bästa förtjänsten gjorde nog de yrkesutövare som inte deltog i jakten på pärlor nämligen den tidens konsthantverkare som samlade upp de musselskal som blev resultaten av pärlfiskarna jakt på rikedomar. Inte minst då den välkände konsthantverkaren Paulus Cederholm (1859–1920) skapade sig sin bärning tack vare dessa skalrester. Som skicklig yrkesman tillverkade han smycken av den skimrande pärlemor som beklädde insidan på de musselskal som pärlfiskarna lämnade efter sig.

Text: Janne Charlesen

.....